

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

FOREIGN TRADE OF THE COUNTRY IN THE CONTEXT OF GLOBAL TRANSFORMATION: ANALYTICAL TOOLKIT

Статтю присвячено проблемі формування аналітичного інструментарію дослідження стану та тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі країни, адекватного сучасним глобальним трансформаціям. Визначено коло основних показників та індикаторів зовнішньої торгівлі країни, здійснено їх групування та систематизацію. Авторська система показників та індикаторів зовнішньої торгівлі країни включає п'ять агрегованих груп: показники масштабів зовнішньої торгівлі; структурні показники зовнішньої торгівлі; показники залучення країни у глобальну торговельну систему; показники зовнішньоторговельної безпеки країни; результатні показники зовнішньої торгівлі. Розроблена система інструментів аналітичних досліджень зовнішньої торгівлі дає змогу здійснити глибокий та всебічний аналіз усіх явищ та процесів, що протікають усередині торговельної системи на макрорівні, визначити їхній вплив на економіку країни у цілому, а також оцінити результативність функціонування цієї системи.

Ключові слова: зовнішня торгівля, зовнішньоторговельні відносини, зовнішньоторговельний комплекс, експорт, імпорт, глобальна торговельна система, зовнішньоторговельна політика, зовнішньоторговельна безпека.

Стаття посвячена проблеме формирования аналитического инструментария исследования состояния и тенденций развития внешней торговли страны, адекватного современным глобальным трансформациям. Определен круг основных показателей и индикаторов внешней торговли страны, осуществлена их группировка и систематизация. Авторская система показателей и индикаторов внешней торговли страны включает пять агрегированных групп: показатели масштабов внешней торговли; структурные показатели внешней торговли; показатели вовлеченности страны в глобальную торговую систему; показатели внешнеторговой безопасности страны; результатные показатели внешней торговли. Разработанная система инструментов аналитических исследований внешней торговли позволяет осуществить глубокий и всесторонний анализ всех явлений и процессов, которые протекают внутри торговой системы на макроуровне, определить их влияние на экономику страны в целом, а также оценить результативность функционирования этой системы.

Ключевые слова: внешняя торговля, внешнеторговые связи, внешнеторговый комплекс, экспорт, импорт, внешнеторговая политика, внешнеторговая безопасность.

УДК 339.5

Юр'єва П.Б.

к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки Національний університет державної фіскальної служби України

The article analyzes the problem of creating analytical tools for the study of situation and trends in the development of foreign trade of the country in line with modern global transformations. The two-component structure of foreign trade is substantiated. The first component - the foreign trade complex is the institutional support of foreign trade. The second component - foreign trade relations are the subject of analytical research of foreign trade. The range of key foreign trade indicators is defined, their grouping and systematization are provided. The own system of foreign trade indicators (statistical and calculated) includes five aggregated groups: indicators of the foreign trade scale; structural indicators of foreign trade; indicators of the country's involvement in the global trading system; indicators of foreign trade security; indicators of foreign trade results. It can be expressed in natural, value and relative values. In the dynamics, it behave differently. In different periods of time the value of one of it grows, others - decreases. All indicators of foreign trade are interconnected, so none of it alone can reflect all aspects of foreign trade. The general indicator of the efficiency of foreign trade is the integral indicator of efficiency, which is formed on the basis of the method of coefficients or the method of the average geometric. The principal difference from the well-known approach to the composition of this groups of foreign trade indicators is that the author used the spatial approach to structuring the foreign trade by the place of sales of goods. In addition, the indicators of foreign trade results include the effect and efficiency of foreign trade from the point of the state, economic agents and consumers. The developed system of tools for analytical study of foreign trade allows to carry out a deep and comprehensive analysis of all phenomena and processes taking place inside of the trade system at the macro level, to determine their impact on the economy as a whole, as well as to assess the effectiveness of this system. The results of such analytical research can be used in the development of managerial decisions aimed at optimizing foreign trade activities.

Key words: foreign trade, foreign trade relations, foreign trade complex, export, import, foreign trade policy, foreign trade security.

Постановка проблеми. Сучасному етапу розвитку світового господарства притаманні глибокі глобальні трансформації, наслідки яких важко передбачити та які впливають на економічні системи всіх рівнів, проявляються у зниженні системної стабільності й супроводжуються кризовими явищами і процесами в усіх елементах системи. Складність такого явища, як трансформація, пов'язана із взаємозалежністю всіх рівнів економічної системи. У таких умовах надзвичайної важливості набуває зовнішньоекономічна сфера будь-якої країни, передусім зовнішня торгівля як її традиційний та найбільш розвинений складник, що особливо актуально для України, адже вона дає змогу збалансувати економічний і соціальний роз-

виток країни, регіону та окремих господарюючих суб'єктів. Стає очевидним, що для успішного економічного розвитку країни необхідно сформулювати якісно нову зовнішньоторговельну політику в руслі загальносвітових трансформацій. Своєю чергою, розроблення такої політики повинне базуватися на оцінці ефективності експортно-імпортних товаропотоків, аналізі стану та тенденцій кон'юнктури товарних ринків, виявленні незадіяних резервів росту експорту. Такі аналітичні дослідження мають бути підкріплені ефективним інструментальним забезпеченням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями зовнішньої торгівлі займалися і займаються закордонні та вітчизняні економісти.

Серед класиків політекономії слід виділити роботи А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. Ст. Мілля. Неокласична концепція зовнішньої торгівлі була представлена в роботах Б. Оліна, В. Леонтьєва, П. Самуельсона. Нині серед праць науковців-економістів, що займаються дослідженням тенденцій зовнішньої торгівлі в умовах глобальної економіки, можна відзначити роботи А. Бурова, А. Дайнеко, О. Дьяченко, А. Задой, Н. Ковтун, В. Бабірад-Лазунін, Ю. Козака, С. Кулицького, Д. Лебедева, А. Мазаракі, В. Михайлова, Є. Степанова, І. Турланова, Т. Циганкової та ін. Більшість цих робіт присвячена або аналітичним дослідженням зовнішньої торгівлі, або деяким аспектам методичного забезпечення таких досліджень. У вітчизняній науці системний аналіз зовнішньої торгівлі України проводився в рамках комплексного дослідження або зовнішньоекономічної діяльності, або міжнародної торгівлі у роботах А. Мазаракі, В. Юхименко, О. Гребельника, І. Манцура.

Спільним для більшості аналітичних досліджень зовнішньої торгівлі є оперування загальними параметрами зовнішньої торгівлі країни, такими як обсяги експорту та імпорту, географічна структура, динаміка тощо. Натомість бракує серйозного аналізу ефективності зовнішньої торгівлі країни. Отже, теоретичні й практичні питання побудови системи аналітичного інструментарію аналізу зовнішньої торгівлі дотепер не отримали належного відображення у вітчизняній науковій та методичній літературі, що актуалізує дане дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтування, групування та систематизація аналітичного інструментарію дослідження зовнішньої торгівлі країни з урахуванням глобальних трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішня торгівля – це складна соціальна-економічна система, що являє собою єдність зовнішньоторговельних зв'язків та зовнішньоторговельного комплексу.

Під зовнішньоторговельними зв'язками ми розуміємо сукупність напрямів, форм, методів і засобів міжнародного співробітництва, що здійснюються спільно міжнародними акторами відповідно до їх спеціалізації та спрямовані на отримання економічної вигоди в рамках юридично оформленого договору про права і взаємну відповідальність, відмітною особливістю якого є забезпечення здійснення міждержавного переміщення продукції, робіт, послуг.

Зовнішньоторговельний комплекс можна представити як сукупність сфер економічної діяльності, господарюючих суб'єктів, які спеціалізуються на виробництві експортоорієнтованої продукції та/або використовують у виробничо-господарській діяльності імпортовану продукцію, органів державної влади, на які покладено функції координації та регулювання зовнішньої торгівлі, громадських

організацій, які сприяють її розвитку, а також сукупність форм і методів регулювання зовнішньоторговельних зв'язків [1]. Тобто зовнішньоекономічний комплекс є інституціональним забезпеченням зовнішньоторговельних зв'язків.

Аналізу та оцінці кількісних та якісних змін (або трансформацій) підлягають виключно зовнішньоторговельні зв'язки. Такі дослідження здійснюються з використанням відповідних інструментів, якими слугують економічні показники (статистичні і розрахункові) та отримані на їх основі індикатори, які оцінюють зміни, що відбуваються з показниками. Вони можуть виражатися в натуральних, вартісних та відносних величинах. У динаміці вони поводять себе по-різному. У різні відрізки часу значення одних зростає, інших – спадає. Усі показники зовнішньої торгівлі взаємопов'язані, тому жоден із них сам по собі не може відобразити всі аспекти зовнішньої торгівлі. Проблема полягає у тому, щоб привести множину різних за економіко-соціальним змістом показників до єдиного виміру.

У вітчизняній практиці аналітичних досліджень зовнішню торгівлю країни досліджують або з використанням системи показників міжнародної торгівлі [2; 3] як її форми, або показників зовнішньоекономічної діяльності як її складника [4; 5]. Узагальнюючи ці підходи, можна виділити такі основні групи показників, як обсяг, динаміка, структура та ефективність [6]. На нашу думку, така систематизація показників є недосконалою та неповною і не дає змоги адекватно оцінити всі боки зовнішньої торгівлі, зокрема торговельне середовище та умови торгівлі, ступінь втягненості та залежності від кон'юнктурних коливань на міжнародних товарних ринках. Дискусійними є склад груп показників, зокрема групи, що характеризує результативність зовнішньої торгівлі.

Спираючись на аналіз наукових праць вітчизняних і закордонних учених, пропонуємо власну систему показників та індикаторів зовнішньої торгівлі країни, яка включає п'ять агрегованих груп:

1. показники масштабів зовнішньої торгівлі країни;
2. структурні показники зовнішньої торгівлі країни;
3. показники залучення країни у глобальну торговельну систему;
4. показники зовнішньоторговельної безпеки країни;
5. результатні показники зовнішньої торгівлі країни.

Перші дві групи показників не представляють складності: всі показники давно відомі та широко використовуються. Так, показники масштабів зовнішньої торгівлі країни являють собою групу показників, які дають змогу оцінити обсяги зовнішньої торгівлі як у цілому, так і за окремими товаропотоками, як у вартісних (у національній та іноземній валюті), так і у фізичних величинах. Показники цієї групи здебільшого є статистичними та слугу-

ють базою для розрахунку показників інших груп. Зокрема, до цієї групи показників ми відносимо: обсяг експорту; обсяг імпорту; обсяг зовнішнього товарообороту; індекс фізичного обсягу експорту, імпорту та зовнішньоторговельного обороту; темпи росту, темп приросту експорту, імпорту, зовнішньоторговельного обороту; обсяг реекспорту; обсяг реімпорту; обсяг транзитних операцій; обсяг спеціальної торгівлі; обсяг генеральної торгівлі.

Тут слід зауважити, що українська офіційна статистика не надає у вільне користування інформації про реекспортні, реімпортні операції, без яких неможливо розрахувати обсяги спеціальної та генеральної торгівлі.

Важливою характеристикою зовнішньої торгівлі є її структура. Показники структури можуть виражатися у кількісних та відносних величинах. Зокрема, кількісні показники характеризують кількість країн-партнерів в експорті та імпорті товарів та послуг, а також кількість товарних груп, позицій та підпозицій у зовнішньому товаропотоці.

Найістотнішими ознаками, що використовуються для структурування зовнішньої торгівлі, є найменування товарів і місця їх реалізації. Вони відображають її товарну та просторову (географічну) структури.

Товарна (видова) структура зовнішньої торгівлі – сукупність товарних груп у зустрічних товаропотоках країни. Тут слід зауважити, що стосовно товарів доречно вживати поняття «товарна структура», а стосовно послуг – «видова». В основу товарної структури покладаються товарні класифікатори (номенклатури). У статистиці міжнародної торгівлі товарами використовуються переважно три класифікатори: Стандартна міжнародна торговельна класифікація ООН, Гармонізована система опису та кодування товарів, Класифікатор товарів за укрупненими економічними елементами. Якщо йдеться про зовнішню торгівлю, то під час формування товарної структури користуються національними класифікаторами, які здебільшого сформовано за Гармонізованою системою опису і кодування товарів. В Україні такий класифікатор – Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності – за Гармонізованою системою опису і кодування товарів та Комбінованою номенклатурою Європейського співтовариства.

Принципова відмінність від загальновідомого підходу до наповнення даної групи показників зовнішньої торгівлі полягає у тому, що нами був використаний просторовий підхід до структурування зовнішньої торгівлі за місцями реалізації товарів [7]. Відповідно до цього підходу, ми розглядаємо просторову структуру зовнішньої торгівлі як сукупність просторових елементів у зустрічних товаропотоках країни, що вміщує три форми торговельного простору: глобальний, міжнародний та національний.

Просторове структурування зовнішньої торгівлі країни на глобальному рівні передбачає виокремлення географічних (макроекономічних) регіонів світу за особливостями зовнішньої торгівлі та визначення їх місця та структуроутворюючої ролі: Європа, Азія, Африка, Америка, Австралія та Океанія.

Структура зовнішньої торгівлі країни в межах міжнародного торговельного простору – це розподіл зустрічних товаропотоків країни за групами країн та окремими країнами та визначення їх місця та структуроутворюючої ролі.

Просторова структура зовнішньої торгівлі товарами національного рівня узагальнює дані про масштаби зовнішньої торгівлі регіонів країни, які можна розглядати у двох ракурсах: торгово-економічного районування та адміністративно-територіального поділу (область, автономна республіка, міста зі спеціальним статусом).

Базова оцінка товарної та географічної структури передбачає формування питомої ваги кожного структурного елементу, їх порівняння та визначення абсолютних відхилень.

Якісну оцінку структурних характеристик зовнішньої торгівлі країни можна сформулювати з використанням низки коефіцієнтів, а саме: коефіцієнту структурної спеціалізації країни (товарної та географічної), коефіцієнту диверсифікації експорту, індексу компліментарності зовнішньої торгівлі.

Зміну частки конкретної товарної групи у вартості експорту на тлі зміни в рівні концентрації як характеристики товарної структури, експортного товарного потоку, який розглядається у цілому, можна оцінити за коефіцієнтом структурної товарної спеціалізації:

$$k_{\text{тов}} = \frac{d_i}{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n d_i^2}{n}}}, \quad (1)$$

де d_i – частка i -ої позиції в товарному експорті країни;

n – кількість товарних позицій в експорті країни [8].

По аналогії з товарним аспектом можна оцінити зміну частки країни (регіону, інтеграційного угруповання, торгово-економічного району, області) у вартості експорту за конкретною товарною групою на тлі змін у рівні географічної концентрації товарного експорту країни. Для цього скористаємося формулою географічної спеціалізації країни:

$$k_{\text{геогр}} = \frac{\delta_i}{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n \delta_i^2}{n}}}, \quad (2)$$

де δ_i – частка експорту країни (регіону, інтеграційного угруповання, торгово-економічного району, області) в загальній вартості експорту країни за відповідною групою i -ого товару [8].

У світових зіставленнях для оцінки ступеня концентрації товарної (географічної) структури експорту країни може бути використаний індекс Херфендаля-Хиршмана:

$$HHI = \sum_i \left(\frac{ex_{ij}}{EX_j} \right)^2, \quad (3)$$

де ex_{ij} – обсяг експорту товару/групи i з країни/регіону j ;

EX_j – загальний обсяг експорту країни/регіону j [8].

Для визначення відмінності товарної структури експорту країни від структури світового чи регіонального експорту використовується індекс диверсифікації експорту. Для цього використовуються такі формули:

$$k_d = \frac{\sum_{i=1}^n |d_{ij} - d_i|}{2} \quad \text{або} \quad (4)$$

$$k_d = \frac{\sum_{i=1}^n |d_{ij} - d_i|}{200}, \quad (5)$$

де n – обсяг товарної номенклатури;

d_{ij} – частка експорту i -го товару у загальному обсязі експорту j -ї країни;

d_i – частка експорту i -го товару у загальному обсязі світового експорту [9].

Друга форма коефіцієнта застосовується, коли в чисельнику відносні величини структури виражені у відсотках.

Оцінку відповідності структури зовнішньої торгівлі однієї країни структурі торгівлі іншої здійснюють за допомогою індексу компліментарності торгівлі, який розраховується за формулою:

$$C_{kj} = 100 - 0,5 \sum |m_{ik} - x_{ij}| \times 100, \quad (6)$$

де x – ij частка товару i в загальному експорті країни j ;

m – ik частка товару i в загальному імпорті країни k [10].

Група показників, які характеризують рівень залучення країни у глобальну торговельну систему об'єднує показники, які характеризують умови зовнішньої торгівлі, місце країни у міжнародній торгівлі та рівень залежності економіки країни від неї.

Умови зовнішньої торгівлі країни варто визначати на базі індексу середніх експортних цін та індексів фізичного обсягу експорту, для цього можна скористатися інтегральним показником умов торгівлі, запропонованим Н.В. Ковтун та В.О. Бабірад-Лазунін [11]:

$$I^{UT} = \frac{I \frac{F^{(E)}}{P}}{I \frac{F^{(I)}}{P}}, \quad (7)$$

$I \frac{F^{(E)}}{P}$ – зведений індекс середніх цін експорту товарних розділів-представників за формулою Фішера у відповідному періоді;

$I \frac{F^{(I)}}{P}$ – зведений індекс середніх цін імпорту товарних розділів-представників за формулою Фішера у відповідному періоді.

Частка країни у світовій торгівлі визначається за показниками експорту та імпорту за такими формулами:

$$d_e = \frac{E}{\Sigma E} \times 100, \quad (8)$$

$$d_i = \frac{I}{\Sigma I} \times 100, \quad (9)$$

де E – обсяг експорту країни;

I – обсяг імпорту;

ΣE – обсяг світового експорту;

ΣI – обсяг світового імпорту [9].

Оцінку місця країни на світовому товарному ринку здійснюють на основі порівняння зі світовим товарооборотом:

$$d_{cj} = \frac{E_j}{OMT} \quad \text{або} \quad (10)$$

$$d_j = \frac{\sum_{j=1}^n E_j}{OMT}, \quad (11)$$

де E_j – загальний обсяг експорту j -ї країни;

OMT – обсяг міжнародної торгівлі;

n – кількість країн аналізованої групи, що експортували товари [9].

Оцінку рівня участі країни у міжнародному розподілу праці за якою-небудь товарною позицією (групою) можна здійснити за коефіцієнтом відносної експортної спеціалізації, який розраховується за формулою [9]:

$$K_{EC_j} = \frac{d_{ij}}{d_i} \quad (12)$$

Четверту групу показників зовнішньої торгівлі формують показники, які характеризують значення зовнішньої торгівлі для національної економіки та міру залежності від неї останньої. До таких показників ми відносимо:

1) коефіцієнт еластичності експорту (імпорту) по ВВП. Може розраховуватися у вартісному відношенні та у фізичному за формулами [8]:

$$eV_{ex(im)GDP_s} = \frac{\Delta V_{ex(im)} / V_{ex(im)}}{\Delta GDP_s / GDP_s}, \quad (13)$$

де $V_{ex(im)}$ – обсягу експорту (імпорту) у вартісному вираженні у t періоді;

GDP_s – ВВП у вартісному вираженні у t періоді.

$$eQ_{ex(im)GDP_q} = \frac{\Delta Q_{ex(im)} / Q_{ex(im)}}{\Delta GDP_q / GDP_q}, \quad (14)$$

де $Q_{ex(im)}$ – фізичний обсяг експорту (імпорту) у t періоді;

GDP_q – ВВП у реальному вираженні у t періоді;

2) експортна, імпортна, зовнішньоторговельна квота [4]:

$$Ke = \frac{E}{ВВП} \times 100, \quad (15)$$

$$Ki = \frac{I}{ВВП} \times 100, \quad (16)$$

$$Kzm = \frac{0,5(E+I)}{ВВП} \times 100, \quad (17)$$

де ВВП – обсяг валового внутрішнього продукту країни;

3) коефіцієнт експортостанності (імпортоемності) у ВВП [11]:

$$K_{ex(im)GDP} = \frac{V_{ex(im)}}{Ind} \times 100, \quad (18)$$

де Ind – обсяг промислового виробництва країни за t період;

4) частка експорту у виробництві окремих товарів [9]:

$$d_{ej} = \frac{E_{ij}}{Q_{ij}}, \quad (19)$$

де E_{ij} – обсяг експорту i-го товару j-й країни;

Q_{ij} – обсяг виробництва i-го товару j-й країни;

5) частка імпорту у вжитку окремих видів продукції [9]:

$$d_{ij} = \frac{I_{ij}}{P_{ij}}, \quad (20)$$

де I_{ij} – обсяг імпорту i-го товару j-й країни;

P_{ij} – обсяг вжитку i-го товару j-й країни;

6) коефіцієнт покриття імпорту експортом [4]:

$$K_{nie} = \frac{E}{I} \quad (21)$$

Останню групу показників зовнішньої торгівлі країни становлять показники, що відображають результат від провадження експортних та імпорتنих зовнішньоторговельних операцій. До даної групи показників можна віднести: зовнішньоторговельне сальдо, коефіцієнт збалансованості зовнішньої торгівлі, обсяги експорту (імпорту, зовнішньоторговельного обороту) на душу населення, рівень дохідності товарного експорту, а також показники ефективності.

Зовнішньоторговельне сальдо – це показник, який визначається як різниця експорту та імпорту, а може бути дефіцитним або профіцитним.

Коефіцієнт збалансованості зовнішньої торгівлі можна визначати за товарною та географічною структурою:

$$Kb_{tov_i} = \frac{S_{tov_i}}{EX_{tov_i} + Im_{tov_i}} \times d_{tov_i}, \quad (22)$$

де S_{tov_i} – сальдо зовнішньої торгівлі, яке склалося по i-ті укрупненій товарній групі за період t;

EX_{tov_i} – обсяг експорту, який склався по i-ті укрупненій товарній групі за період t;

Im_{tov_i} – обсяг імпорту, який склався по i-ті укрупненій товарній групі за період t.

d_{tov_i} – питома вага зовнішньоторговельного обороту i-тої укрупненої товарної групи в загальному обсязі товарообігу країни [8].

$$Kb_{geogr_j} = \frac{S_j}{EX_j + Im_j} \times d_j, \quad (23)$$

де S_j – сальдо зовнішньої торгівлі, яке склалося по j-тою країною за період t;

EX_{tov_j} – обсяг експорту, який склався з j-тою країною за період t;

Im_{tov_j} – обсяг імпорту, який склався з j-тою країною за період t.

d_{tov_j} – питома вага j-тої країни в загальному обсязі товарообігу країни [8].

Показник обсягів експорту (імпорту, зовнішньоторговельного обороту) на душу населення відображає ступінь інтенсивності зовнішньої торгівлі країни та відзначається відповідним співвідношенням.

Дохідність товарного експорту доцільно розраховувати як середньозважений ВВП на душу населення її країн – торгових партнерів з урахуванням питомої ваги експорту кожного товару/групи в загальному обсязі експорту країни, при цьому як вага буде використовуватися коефіцієнт виявлення порівняльних переваг за даним товаром/групою.

Найбільш цікавими та дискусійними є показники ефективності зовнішньої торгівлі. Загальновідомо, що ефективність – це економічна категорія, яка виражає здатність приносити ефект, результатив-

Таблиця 1

Показники ефекту та ефективності від зовнішньої торгівлі країни

Сфера розрахунку показника	Вигоди від зовнішньої торгівлі	Витрати на зовнішню торгівлю	Ефект від зовнішньої торгівлі	Ефективність зовнішньої торгівлі
1	2	3	4	5
Бюджетна	Митні платежі від зовнішньої торгівлі, приріст податконадходжень (ПДВ, акцизний податок) від експорторієнтованих підприємств	Витрати на утримання митних органів та частково витрати на утримання податкових органів у частині адміністрування ПДВ та акцизного податку із зовнішньоторговельних операцій	4=2-3	5=4/3
Виробнича	Приріст сукупного виробництва продукції після модернізації виробничих потужностей за рахунок імпорту високоефективних засобів праці	Сукупні витрати пов'язані з придбанням імпортного високотехнологічного обладнання	4=2	5=4/3
Соціальна	Приріст чисельності зайнятих в експорторієнтованих сферах економічної діяльності	Середньоспівкова чисельність зайнятих у експорторієнтованих сферах економічної діяльності	4=2	5=4/3

Джерело: складено автором за [12]

ність процесу, проекту тощо та суть якої зводиться до зіставлення співвідношення ефекту, результату до витрат, ресурсів, що забезпечують цей результат.

Ефективність зовнішньої торгівлі країни визначається тим, що потреба національної економіки у продукції задовольняється за рахунок витрат на виготовлення інших (експортних) товарів, на валютну виручку від продажу, на зовнішніх ринках яких закупаються необхідні країні імпортні товари. При цьому якщо витрати на виробництво такої продукції будуть вищі за витрати на експортні товари, то такий зовнішньоторговельний обмін є вигідним. Різниця вказаних витрат становить економічний ефект від зовнішньої торгівлі, а частка від їх співвідношення – економічну ефективність. На рівні країни ефект та ефективність від зовнішньої торгівлі доцільно розглядати у трьох сферах: бюджетній, виробничій та соціальній (табл. 1).

Узагальнюючим показником ефективності зовнішньої торгівлі є інтегральний показник ефективності, який сформований на основі методу коефіцієнтів або методу середньої геометричної.

Висновки з проведеного дослідження. Нині зовнішня торгівля будь-якої країни розвивається в умовах прискореної глобалізації, зміни структури світової торгівлі та зовнішньоторговельної політики, посилення конкурентоспроможності товарів, що експортуються. Розвиток зовнішньої торгівлі завжди характеризується цілим набором показників, кожен з яких представляє цілком певний бік зовнішньоторговельного процесу. На нашу думку, система показників зовнішньої торгівлі п'ятирівнева: показники масштабів; структурні показники; показники залучення країни у глобальну торговельну систему; показники зовнішньоторговельної безпеки країни; результатні показники. Але слід також мати на увазі, що аналіз показників імпорту та експорту повинен бути заснований на комплексному підході з використанням різних методів і обліку визначальних зовнішніх факторів і загальнонаціональних пріоритетів, і цим визнається подальший напрям наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лебедев Д.С. Институциональная трансформация социально-экономических систем. *Теория, методология анализа, практика применения во внешней торговле России* : монография. Москва : Проспект, 2016. 190 с.
2. Міжнародна торгівля : підручник / за ред. Ю.Г. Козака та ін. Київ : ЦУЛ, 2011. 512 с.
3. Циганкова Т.М., Петрашко Л.П., Кальченко Т.В. Міжнародна торгівля : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2001. 448 с.
4. Рум'янцев А.П., Румянцева Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2012. 296 с.
5. Структурна переорієнтація зовнішньої торгівлі у системі факторів економічного зростання : моно-

графія / А.А. Мазаракі та ін. ; за ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. 651 с.

6. Задоя А.О. Зовнішня торгівля України: сучасні масштаби, структура і тенденції. *Академічний огляд*. 2016. № 2. С. 110–117.

7. Юр'єва П.Б. Просторова структура зовнішньої торгівлі товарами України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 24. С. 36–41.

8. Внешняя торговля Республики Беларусь в условиях вступления в ВТО и евроазиатской интеграции / А.Е. Дайнеко и др. ; под. ред. А.Е. Дайнеко. Минск : Беларус. наука, 2013. 245 с.

9. Кущенко О.І., Мамонтова О.Г. Статистична оцінка залученості української економіки у світогосподарські зв'язки. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2014. № 1144. С. 36–40.

10. Зайцев В.С., Малюта І.А., Трунова А.Д. Зовнішньоторговельна діяльність України з ЄС в кризовий та посткризовий періоди. *Культура народів Причорномор'я*. 2013. № 254. С. 99–103.

11. Ковтун Н.В., Бабірад-Лазунін В.О. Методологічні засади та практика оцінювання умов і ефективності зовнішньої торгівлі України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 5–6. С. 14–24.

12. Лебедев Д.С. Методическое обеспечение анализа внешнеэкономических связей страны. *Российский внешнеэкономический вестник*. 2014. № 3. С. 56–72.

REFERENCES:

1. Lebedev D. S. (2016) *Institutsional'naya transformatsiya sotsial'no-ekonomicheskikh sistem. Teoriya, metodologiya analiza, praktika primeneniya vo vneshney torgovle Rossii* [Institutional transformation of socio-economic systems. Theory, analysis methodology, practice of application in foreign trade of Russia]. Moscow: Avenue. (in Russian)
2. Kozak Ju.Gh., Loghvinova N.S., Baranovska M.I. (2011) *Mizhnarodna torghivlja* [International trade]. Kiev: CEL. (in Ukraine)
3. Cyghankova T.M. (2001) *Mizhnarodna torghivlja* [International trade]. Kiev: CNEU. (in Ukraine)
4. Rum'jancev A.P., Rum'janceva N.S. (2012) *Zovnishnjoeconomichna dijal'nistj* [Foreign economic activity] Kiev: CEL. (in Ukraine)
5. Mazaraki A. A. (2011) *Struktorna pereorijentacija zovnishnjoj torghivli u systemi faktoriv ekonomichnogho zrostannja* [Structural reorientation of foreign trade in the system of factors of economic growth]. Kiev: KNUTE. (in Ukraine)
6. Zadoja A.O. (2016) *Zovnishnja torghivlja Ukrainy: suchasni masshtaby, struktura i tendenciji* [Foreign Trade of Ukraine: morden scope, structure and trends]. *Academic review*, vol. 2, pp. 110–117.
7. Jur'jeva P.B. *Prostorova struktura zovnishnjoj torghivli tovaramy Ukrainy* (2017) [The spatial structure of foreign trade in goods of Ukraine]. *Scientific bulletin of the international humanitarian university*, vol. 24, pp. 36–41.
8. Dayneko A.E. (2013) *Vneshnyaya torgovlya respubliky Belorus' v usloviyakh vstupleniya v VTO i evroaziyskoy integratsii* [Foreign Trade of the Republic of Belarus in the Conditions of WTO Accession and Eurasian Integration] Minsk: Science of Belarus. (in Belarus)

9. Kushhenko O.I., Mamontova O.Gh. (2014) Statystychna ocinka zaluchenosti ukrajinsjkoji ekonomiky u svitogospordarsjki zv'jazky [The statistical estimate of the Ukrainian economics in the world relations]. Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University, vol. 1144, pp. 36–40.

10. Zajcev V.Je., Maljuta I.A., Trunova A.D. (2013) Zovnishnjtorghoveljna dijajnistj Ukrajinj z JeS v kryzovj ta postkryzovj periody [Foreign trade activity of Ukraine with the EU in crisis and post-crisis periods]. Culture of the peoples of the Black Sea region, vol. 254, pp. 99–103.

11. Kovtun N.V. (2015) Metodologhichni zasady ta praktyka ocinjuvannja umov i efektyvnosti zovnishnjoj torghivli Ukrajinj [Methodological principles and practice of estimation of conditions and efficiency of foreign trade of Ukraine]. Foreign Trade: Economics, Finance, Law, vol. 5-6, pp. 14–24.

12. Lebedev D.S. (2014) Metodicheskoe obespechenie analiza vneshnetorgovykh svyazey strany [Methodical support for the analysis of foreign trade relations of the country]. Russian foreign economic bulletin, vol. 3, pp. 56–72.

Yuryeva Polina

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of International Economics
University of the State Fiscal Service of Ukraine

FOREIGN TRADE OF THE COUNTRY IN THE CONTEXT OF GLOBAL TRANSFORMATIONS: ANALYTICAL TOOLKIT

Global transformations in the world economy modify, diversify and complicate the world commodity markets, and the states and their economic agents face new challenges in foreign trade. In such context, the problem of developing a foreign trade policy in line with these transformations based on the systematic monitoring and evaluation of the situation and trends in the national foreign trade development, becomes predominant. Such research shall be based on the comprehensive system of analytical indicators, and this article deals with the development of such indicators.

Fundamental provisions of international statistics and analysis serve as the theoretical and methodological foundation for the development of foreign trade analytical toolkit. The methodological foundation of the research includes general scientific methods of research, comparison, grouping and systematization.

The article determines that foreign trade is a complex socio-economic system and includes two components: foreign trade relations and foreign trade complex. And only the first component can be the object of analytical research. In this context, the author's definition of the "foreign trade relations" is proposed and the concept of the "foreign trade complex" is revised.

Having analyzed the scientific works of the country and foreign researchers, the author proposed her own system of foreign trade indicators that includes five aggregated groups: indicators of the foreign trade scale; structural indicators of foreign trade; indicators of the country's involvement in the global trading system; indicators of foreign trade security; indicators of foreign trade results.

The first group combines the indicators that allow to estimate the volume of foreign trade, both in general and by individual goods flows. Most of the indicators in this group are statistical, and serve as a basis for calculating the indicators of other groups.

The second group of indicators includes quantitative and relative indicators of the structure. In particular, quantitative indicators characterize the number of partner countries in the export and import of goods and services, as well as the number of commodity groups, positions and sub-positions in the foreign trade flow. Relative indicators of the structure reflect the commodity and spatial (geographic) structure. The principal difference from the well-known approach to the composition of this group of foreign trade indicators is that the author used the spatial approach to structuring the foreign trade by the place of sales of goods.

The third group includes the indicators that characterize the conditions of foreign trade, country's place in international trade and the level of country's dependence on the international trade.

The fourth group of indicators of foreign trade comprises the indicators that characterize the importance of foreign trade for the national economy and the extent of its dependence on the latter.

The last fifth group of foreign trade indicators includes indicators that reflect the result of export and import operations. The author includes in the resultative indicators not only those of effect and efficiency, as is done by most researchers, but also indicators of the foreign trade balance, correlation in the volume of exports (imports, foreign trade turnover) per capita, level of profitability of commodity exports. In addition, the author studies the effect and efficiency of foreign trade from the point of the state, economic agents and consumers.

The author points out that monitoring and assessment of the situation and trends in the foreign trade development based on the proposed system of analytical tools should be based on the complex approach with the application of different methods and taking into account key external factors and national priorities. Such an approach will allow the formulation of the best possible foreign trade policy and ensure the effectiveness of foreign trade of the country.